

զարթական ընկերութեան հիմնադիրն է և մշտական նախագահն էր։
Վերջացնելով իմ խօսքը յոյս յայտնում եմ որ հայ ժողովուրդը
կ'ունենայ իր սեփական բժշկական գործոցը այն զարգացման վերայ
որ դիտութեան մէջ կը մոցնէ իր անհատական ուղղութիւնը։ Մեր
բոլոր տաղանդները առայժմ առար գործոցների սաներ են։

ԲՐԱՅ. Կ. ԱՂԱՋԱՆԵԼԻ,

Ը Ճ Ո Ւ Մ Ք Ե Խ Զ Ա Յ Ա Խ Ա Ր Ո Դ ։ Պ Ա Տ Ճ Ա Թ Ա Ե Ր Ք

Ահում կը նշանակէ մեծնալ, զարանալ բնականոն պայմաններու
մէջ, թէ հասակ նետել և թէ ծանրանալ։ Երբ մանուկը աշխարհ կու-
զայ, ան կը զանուի բնախօսական մասնաւոր պայմաններու մէջ։
Նախ միջազգայրը՝ կը փախուի, պազ և տաք կը սկսին անոր համար
զոյս թիւն ունենալ։ Այժմ ան կը չնչէ իր թոքերով։ Մարտզական
խողովակն ալ իր պահանջները ունի ազան անօթի է. լալ կը սկսի
և. կ'ուզէ ձձել Բնութիւնը այն տեսակ բարի մայր մըն է որ այս
նորեկ երախային վերապահած է երկու խոշոր ստինքներ՝ մաքուր
կաթով լիցուն։ Մնագործերութենէն մէկ կամ երկու որ վերջ՝ ստին-
քային վեղձերը արագ աշխատանքի կը լծուին, կը խոշորնան, կը
կարծրանան և անհամբեր կը սպասեն որ երկու պզտիկ չըթունքներ
իրենց ցաւը մնագացնեն։ Մօրը կաթը ազան բաւագոյն սնունդն է.
մօրը կաթով սնած ազայ մը՝ ուելի շուա կ'ածի, զիւրաւ կը մնձնայ
և արուեստական դիեցման ներկայացուցած անպատճենութենէն զերծ
կը մնայ ինչո՞ւ. որովհետեւ, առողջ մօր մը կաթը նախ թարմ է,
յեսոյ մաքուր է, միքրոս չի պարունակեր — համեւաքար եռացնելու
որեաք չկայ — իր ամբողջ կիսանիւթերը անօթար կը պահէ, և վեր-
ջապէս այնուէս մը բազագրուած է որ կը համապատասխանէ երա-
խային մարտզական կարգութեան Բնդհակառակն, կամուն կաթը
յաճախ թարմ չէ, կրնայ թթուիլ, միքրոսներ կը պարունակէ հում
վիճակի մէջ, մասնաւորաբար թուրախափ միքրոսը և, եփաւելու պա-
րագային, կենսանիւթերուն զլխաւոր մասը կը կորսնցնէ։ Առկէ
զատ, անդիքա հորթին սահմանուած ըլլաբարփ, զանազան սննդանիւթե-
րով ուելի հարուստ է քան կնոջ կաթը և այդ պատճառու զմուարամարս։
Ուրեմն կանապութիւնը, սրսկով և քանակով, աճումը խանգա-
րող սկզբնական և հիմնական պատճառներէն մէկը կընայ րլլար։

Երբ երեխան մնձնայ, մնալառութիւնն է որ, զարձեալ որակով և
քանակով, կրնայիխանգարել ունումը՝ մանկութեան և պատանեկութեան

շրջանին։ Տղայ մը, մինչեւ չափահաս տարիքը, այսինքն 20—25 տարեկան, պէտք է սոտանայ աւելի սնուռնդ քան հասուն մարդը որ այլևս մեծնալու պէտք չունի։ Ուստի հասկնալի է թէ որքան խնամք պէտք է տանիլ պղտիկներու սննդառութեան պահանջներուն և անոնց վերապահել ընտրեալ սնուռնդները, հսկելով սակայն անոնց մարսողական գործարաններու բնականոն գործունէութեան վրայ։

Սննդառութենէն դուրս, կան նաև աճումը խանգարող բնախօսական հիմնական պատճառներ, որոնց մասին կ'արժէ քանի մը բացատրութիւն տալ։

Մարդկային մարմառյն մէջ մեզի ծանօթ գործարաններէն զատ կան նաև կարդ մը գեղձեր որոնց իւրաքանչիւրին մասին մինչեւ վերջերս գիտութիւնը շատ քիչ բան գիտեր։ Այդ գեղձերը կարելի է դասաւորել հետեւեալ կերպով։ արտաճոր գեղձեր, ներքնածոր գեղձեր և խառն (թէ արտաճոր թէ ներքնածոր) գեղձեր։ Արտաճոր գեղձերը մեր ույսօրուան նիւթին հետ կապ չունին։ Գալով ներքնածոր գեղձերուն, յիշենք վահանագեղձը, մաղասայինը, վերերիկամային գեղձերը, ևայլն Երրորդ տեսակի գեղձերուն մէջ կը դասուին ամորձիքները եւ ձուարանները։

Արդ, հակառակ անոր որ այդ գեղձերու պաշտօնները գեռ ամբողջովին լուսաբանուած չեն, բայց բնախօսական փորձերն ու ախտաբանութիւնը անժխտելի կերպով հաստատած են անոնց կատարած հիմնական գերը աճման մէջ։ Այսպէս օրկ. վահանագեղձի ամբողջական կամ մասնակի բարձումը կամ բնախօսական անբաւականութիւնը, յառաջ կը բերէ ուշուած հիւանդութիւնը, որու հետեւանքով հասակի աճումը կը դադրի, իմացականութեան զարգացումը կանգ կ'առնէ, պղտիկը կը ճարպոտի ու կը գառնայ մարդկային խլեակ մը։ Մաղասայինի ուռը, աղոց մօտ կ'առաջնորդէ հսկայականութեան — ուր հասակը միայն տարապայման կ'աճի — և կամ չափահասներու մօտ աշլումեցալիք, այսինքն ծայրամասերու (ձեռք, ոտք, գէմք, գլուխ) անսովոր խոշորութեան։ Ամորձիքներու գերը աճման մէջ աւելի որոշ է։ Երբ պատանիները արբունքի կը հասնին, առնական կը դառնան, իրենց հասակը կը մեծնայ, ոսկորները կը խոշորնան, ձայնը կը փոխուի, մարմառյն մազերը կը սկսին բուսնիլ և նկարագիրը կը փոխուի։ Երբ այդ գեղձերուն գործունէութիւնը խանգարուի բնախօսօրէն կամ արուեստականօրէն, հասակը արտասովոր կը մեծնայ, ձայնը չի փոխուիր, մազերը չեն բուսնիր և կանացի նկարագիր մը կը մնայ։ Կնոջ մօտ նմանապէս արբունքի շրջանին է որ տեղի կ'ունենան ֆիզիքական հիմնական փոփոխութիւններ, որոնք կ'ազդեն նաեւ անոնց նկարագրին վրայ։ Իսկ երբ հրանդութեան մը հետեւանքով ձուարանները լաւ չեն գործեր կամ գոր-

ծովութեամբ կը հանուին, կիները կը սկսին զիրնալ և անոնց ծնոտին և այսերուն վրայ պատահաղեր կը սկսին բռանիլ եւն: *)

Առոր համար է որ երբ աճման խանգարումները կամ թերութիւնները չեն բացարութիր անդասութեան անբաւականութեամբ կամ անկանոնութեամբ, յանախ պէտք է մնանել այս կամ այն ներքնածոր գեղձերու գործունեութեան անբաւականութիւնը, իրեւ հիմնական պատճառ այդ խանգարումներուն: Մանկութեան ու պատճեններու մեջ շրջանին պատահող հիմնագութիւններն ալ, ներքնածոր գեղձերուն վրաւ ազդելով է որ առաջ կը բերեն հասակի փափսիութիւններ:

Զդային դրութիւնն ալ ունի իր բաժինը աճման մէջ. չէ մի որ ան է բոլոր փախանցումներուն զիխաւոր գեկավարը: Եւ որպես ներքնածոր գեղձերը՝ ջղային զրութեան վրայ իրենց ազդեցութեամբ է որ աճման վրայ կը հակազգեն: Ուրիշ պատճառներ եւ պայմաններ եսիրենց փախադարձ ազդեցութիւնը ունին աճման վրայ: Այսպէս լոյսը, արեւին լոյսը, աճման վրայ ահապին ազդեցութիւն ունի դիմուր օդին և արեւին մէջ մեծացող ազաքները, քաղաքը մեծացող ազաց վրայ հակայ առաւելութիւններ ունին: արեւին լոյսին ազդեցութիւնը բացայաց իրականութիւն մըն է, երախաներու սկզբանիքութիւնը, ուկորներու դէջ աճումը, արեւազրկութեան անուզգակի հաւեւանքն են և ներկայիս արուեստական արեւի լոյսավ — անզրմանիշակագրոյն ճառագայթներով — կը գարնանուին: Յուը, չուը, ժաւանգավախաւեթիւնը, մոլութիւնները, կարգ մը հիւանդութիւններ, ինչպէս նշիկներու (պատէմնիք) արտասովոր մեծութիւնը, և անոնց հաւեւանքն ազդ շնչառութեան թերութիւնները, իրենց ազդեցութիւնը ունին աճման վրայ:

Կը ահենուի ուրիմն թէ որքան պատճառներ կրնան խանգարել աճումը ևւ թէ որքան մանրակրկիտ քննութենէ մը պէտք է անցընել այն ազաքները որ այս կամ այն ձեւով ապամանն նշաններ ցոյց կուտան: Պէտք չէ վարանիլ դիմելու թժիշիին, սրավէսդի ան իր լուսամբա խորհուրդներով առաջքը առնէ վատառներման մը: Ախալ է եւ երբիմն երախային կամ մանուկին հանգէսպ ոճիր է անսարքիր զանութիւն ևս սպասել ձեռքերը ծալած, ըսկըսդ որ ամէն բան ժամանակին ինքնիրեն կարգի կը մանէ: Որովհեաւ ուզո՞ն է յիշել որ սպասզ միտոք առաջ մարմնի մը մէջն միայն զայտթիւն կ'ունինոյ և թէ մարմնով ախուզ ազաքները մեծամանաբար մարզ ալ ախուզ Հակներ ըլլալու սահմանուած են:

Բժ. Ա. ԱՆԴՐԻԱՆԱՆԻ

*) Ա. Խ. — Կերբնածոր գեղձերու մասին կարգալ «Բաժմանիփ նախորդ Թիւերան Ա. Զ. երախական ազդուածները»: